

УДК 330.341

ПРИБУТОК ЯК ПОКАЗНИК ЕФЕКТИВНОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Шевченко В. В.

Кандидат економічних наук, доцент, докторант Донецького національного технічного університету.

Анотація. *В умовах глобалізації світової економіки перед підприємствами та організаціями України постає важливе завдання здійснити якнайшвидше перехід до ефективної роботи в ринкових умовах. Рішення цієї задачі вимагає значних зусиль для забезпечення підвищення рівня економічної ефективності, економічної безпеки та конкурентоспроможності тощо. Але нові умови господарювання також вимагають від керівників підприємств шукати нові шляхи оцінки ефективності діяльності підприємств. Важливість рішення цієї задачі підтверджується тим, що за роки незалежності Україна, маючи значний ресурсний, промисловий, інтелектуальний та технологічний потенціал, не змогла перебороти кризові явища в економіці країни, і навіть не змогла вийти на показники розвитку економіки, які були досягнуті в Україні в останні десятиріччя ХХ століття.*

Для досягнення поставленої мети на базі державних форм статистичної звітності автором було проведено статистичне дослідження деяких показників ефективності роботи галузей народного господарства України за період 2000-2012 роки.

Проведений в роботі аналіз показав, що в сучасних умовах показник прибутку не є основним показником ефективності діяльності і не став метою діяльності підприємств України. Це вимагає від керівництва України зробити певні зміни в економічній політиці, які дозволять перевести економіку країни на ринкові принципи функціонування.

Ключові слова: *прибуток, підприємство, кореляційний аналіз, мета господарської діяльності, економічна політика.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки перед підприємствами та організаціями України постає важливе завдання здійснити якнайшвидше перехід до ефективної роботи в ринкових умовах. Рішення цієї задачі вимагає значних зусиль для забезпечення підвищення рівня економічної ефективності, економічної безпеки та конкурентоспроможності тощо. Але нові умови господарювання також вимагають від керівників підприємств шукати нові шляхи оцінки ефективності діяльності підприємств. Важливість рішення цієї задачі підтверджується тим, що за роки незалежності Україна, маючи значний ресурсний, промисловий, інтелектуальний та технологічний потенціал, не змогла перебороти кризові явища в економіці країни, і навіть не змогла вийти на показники розвитку економіки, які були досягнуті в Україні в останні десятиріччя ХХ століття.

Мета статті – виявлення характеру взаємозв'язку та впливу показника прибутку на інші показники ефективності діяльності підприємств України в період трансформаційних змін в економіці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У багатьох роботах вчених-економістів [1-5] неодноразово розглядалося питання про роль прибутку в загальній системі показників ефективності діяльності підприємств, а також вплив показника прибутку на інші

показники ефективності діяльності підприємств. З останніх робіт українських вчених можна виділити роботи С. О. Шарманської, в яких автор проаналізував еволюцію поглядів та теоретичних підходів к визначенню місця та ролі прибутку в функціонуванні економіки, а також було зроблено висновок про те, що прибуток не став основним фінансовим джерелом фінансування діяльності підприємств, а також не став стимулом розвитку підприємств і організацій [4].

В класичних економічних роботах [1-3] склалося достатньо стійке трактування (мейн-стрім) сутності поняття «прибуток», яке включає в себе (з різними варіантами) наступні базові положення:

1. Прибуток – головна мета діяльності підприємства і будь-якої підприємницької структури. Це положення отримало закріплення в Україні на законодавчому рівні: в Господарському кодексі України та в інших законодавчих актах підприємництво розглядається як господарська діяльність з метою отримання прибутку.

2. Прибуток – головний показник ефективності роботи підприємства. За відсутністю ефекту монополізму, прибуток – це законний засіб заохочення підприємця до бізнесу та своєрідна форма оплати використання його «підприємницького таланту». Підприємства, які мають більш високий рівень прибутку, більш ефективно використовують свої ресурси і мають більше шансів вижити у конкурентній боротьбі.

3. Прибуток – це стимул для здійснення ефективних перетоків капіталу. В умовах розвинутого фондового ринку фінансові ресурси (капітал та інвестиції) повинні автоматично переміщатися у сфери діяльності, що є найбільш прибутковими. Це, з одного боку, сприяє вирівнюванню норми прибутку у різних галузях та видах діяльності, а, з іншого боку, сприяє розвитку найбільш ефективних підприємств та видів діяльності, та розвитку народного господарства країни в цілому.

Основні результати дослідження. Перелік базових положень щодо показника прибутку можна продовжувати. Але порівняльний аналіз визначених вище базових положень та результатів роботи підприємств дає змогу зробити висновок, що реалізація базових положень у чистому вигляді не відбувається. Порушення відбуваються з різних причин. Тому вивчення таких причин представляє собою актуальну наукову проблему, рішення якої має як наукову, так і практичну цінність. Можна стверджувати, що не зважаючи на поверхневу зрозумілість показника прибутку, його місця та ролі у розвитку окремих підприємств та народного господарства в цілому, в економічній науці існує ціла низка питань, пов'язаних з характером взаємного впливу найбільш важливих економічних показників (серед яких прибуток займає одне із головних місць). Ця проблема особливо гостро постає перед підприємствами України, які в умовах трансформації економіки країни примушені адаптуватися до нових умов господарювання з метою виходу на міжнародний рівень економічного розвитку, який вже досягнуто підприємствами розвинутих країн.

Для досягнення мети статті на базі державних форм статистичної звітності автором було проведено статистичне дослідження деяких показників ефективності роботи галузей народного господарства України за період 2000-2012 роки [6-8]. В процесі дослідження було розраховано коефіцієнти парної кореляції, за допомогою яких можна встановити факт існування або відсутності зв'язку між окремими економічними показниками. В процесі дослідження було розглянуто наступні показники:

Р – рентабельність операційної діяльності, %; Фр – фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування, млн. грн.; Зп – середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, грн.; І – інвестиції в основний капітал, млн. грн.; Ч – середньорічна кількість найманих працівників, тис. осіб.; Зоз – ступінь зносу основних засобів, %; Воз – введення в дію нових основних засобів, млн. грн.

Наведені вище показники розглядалися як по народному господарству в цілому, так і для окремих видів економічної діяльності:

- 1) народне господарство в цілому (усього);
- 2) сільське господарство;
- 3) промисловість;
- 4) будівництво;
- 5) торгівля;
- 6) діяльність готелів та ресторанів;
- 7) діяльність транспорту та зв'язку;
- 8) фінансова діяльність;
- 9) операції з нерухомим майном;
- 10) надання комунальних та індивідуальних послуг.

На базі даних державної статистичної звітності України [6-8] за період 2000-2012 рр. було розраховано коефіцієнти парної кореляції між різними показниками. Результати розрахунків наведено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати структурного кореляційного аналізу, проведеного для народного господарства України

Показники		Роки													Середнє значення
Пок.1	Пок.2	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Р	Фр	0,262	0,170	0,260	0,230	0,070	0,079	0,154	-0,006	0,411	0,149	0,446	0,315	0,259	0,215
Р	Зп	0,925	0,689	0,686	0,726	0,661	0,373	0,103	-0,215	0,229	-0,001	-0,071	-0,046	-0,131	0,302
Р	І	—	0,008	-0,087	0	-0,124	-0,083	0,337	-0,022	0,220	0,138	0,070	0,138	0,083	0,057
Р	Ч	0,069	-0,006	-0,111	-0,023	-0,083	-0,042	0,101	0,017	0,180	0,102	0,072	0,128	0,086	0,038
Р	Зоз	-0,477	-0,422	-0,610	-0,386	-0,496	-0,264	0,006	-0,012	-0,039	0,526	0,032	—	—	-0,195
Р	Воз	0,150	0,008	-0,074	0,035	-0,092	-0,032	0,115	-0,013	0,232	0,141	0,061	—	—	0,048
Фр	Зп	-0,011	0,046	0,098	0,204	0,092	0,110	0,110	0,103	0,550	-0,504	0,110	0,016	0,203	0,087
Фр	І	—	0,969	0,911	0,964	0,970	0,975	0,456	0,981	0,207	-0,617	0,781	0,937	0,859	0,699
Фр	Ч	0,940	0,966	0,903	0,946	0,973	0,976	0,975	0,971	0,242	-0,664	0,804	0,941	0,893	0,759
Фр	Зоз	0,234	0,168	0,070	0,218	0,320	0,370	0,358	0,254	0,189	0,141	0,394	—	—	0,247
Фр	Воз	0,957	0,975	0,922	0,969	0,979	0,975	0,980	0,983	0,250	-0,637	0,749	—	—	0,737
Зп	І	—	-0,040	-0,030	0,005	0,003	0,021	0,165	-0,012	-0,033	-0,015	0,008	-0,031	-0,032	0
Зп	Ч	-0,141	-0,135	-0,117	-0,082	-0,067	-0,041	-0,046	-0,051	-0,042	-0,037	-0,016	-0,028	-0,028	-0,064
Зп	Зоз	-0,539	-0,587	-0,519	-0,452	-0,358	-0,250	-0,230	-0,186	0,052	-0,011	0,012	—	—	-0,279
Зп	Воз	-0,058	-0,071	-0,038	-0,003	-0,005	0,018	0,022	0,011	0,002	-0,008	0,025	—	—	-0,010
І	Ч	—	0,968	0,977	0,979	0,984	0,986	0,466	0,983	0,986	0,987	0,996	0,994	0,990	0,941
І	Зоз	—	0,249	0,310	0,337	0,405	0,416	0,681	0,398	0,432	0,451	0,517	—	—	0,420
І	Воз	—	0,991	0,996	0,996	0,998	0,996	0,542	0,999	0,998	0,999	0,996	—	—	0,946
Ч	Зоз	0,244	0,244	0,302	0,329	0,388	0,405	0,391	0,346	0,389	0,369	0,467	—	—	0,352
Ч	Воз	0,986	0,988	0,988	0,984	0,990	0,990	0,989	0,984	0,991	0,992	0,986	—	—	0,988
Зоз	Воз	0,239	0,222	0,287	0,311	0,402	0,406	0,435	0,385	0,435	0,437	0,522	—	—	0,371

Результати структурного кореляційного аналізу дозволяють зробити висновки про наявність або відсутність зв'язків між окремими показниками, за якими можна оцінювати ефективність функціонування як окремих підприємств і галузей, так і народного госпо-

дарства в цілому. При цьому, традиційний погляд на зв'язок показників (мейнстрим), що розглядаються, передбачає традиційну логічно-наслідкову послідовність такого зв'язку: збільшення розміру прибутку – збільшення рентабельності – збільшення обсягів інвестицій – збільшення обсягів введення нових основних засобів – збільшення заробітної плати – зменшення долі зношених основних засобів. Але аналіз результатів, наведених в табл. 1, дозволив виявити наявність «сильних зв'язків» між окремими показниками, які дещо відрізняються базових від теоретичних положень. Для більшої наочності, систему виявлених «сильних зв'язків» наведено на рис. 1.

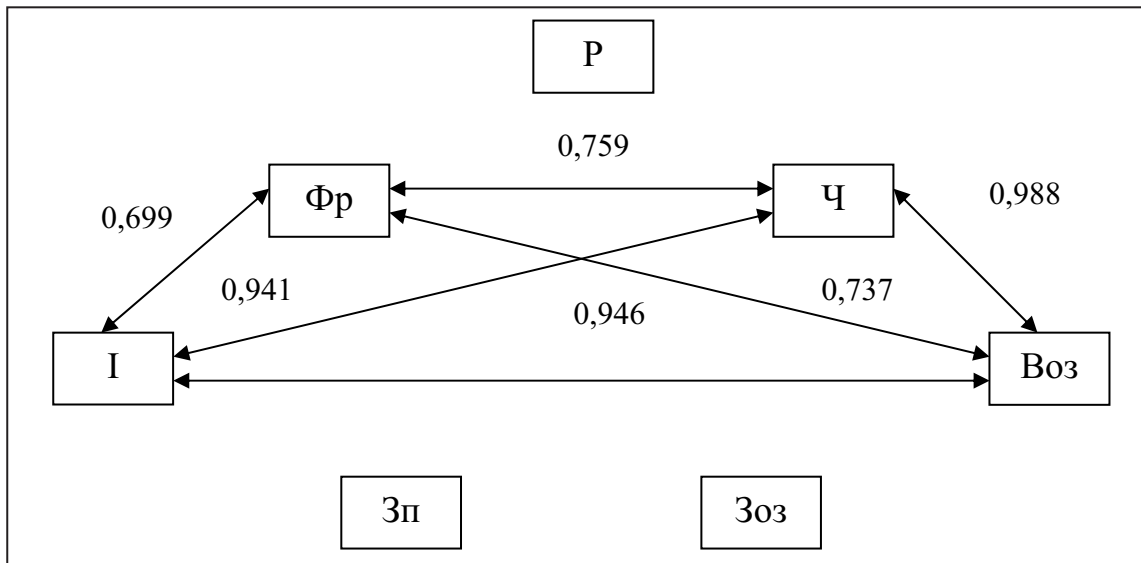

Рис. 1. Система «сильних зв'язків» структурного кореляційного аналізу зв'язків для народного господарства України у динаміці за 2000-2012 рр.

Аналіз даних табл. 1 та рис. 1 дозволяє зробити наступні висновки:

- показники рентабельності, середньої заробітної плати та зносу основних засобів не пов'язані з жодним показником, тобто є цілком незалежними. При цьому слід звернути увагу на відсутність зв'язку між показниками рентабельності та прибутку (фінансового результату), що дає підґрунтя для ствердження про нерівномірний розподіл прибутку між окремими галузями народного господарства (а також, можливо, і підприємствами);
- незалежність показника заробітної плати від інших розглянутих показників свідчить про те, що наймані працівники не мають ніяких стимулів щодо підвищення прибутковості діяльності підприємств;
- незалежність показника зносу основних засобів висвітлює негативне явище, коли рівень розвитку виробництва аж ніяк не впливає на розмір прибутку на рівень рентабельності. Тобто, підприємства із зношеним обладнанням можуть досягати більш високих економічних результатів, ніж підприємства з оновленим технічним парком. Це свідчить, що ринкові стимули в економіці сучасної України не працюють;
- існує тісний зв'язок між показниками прибутку, чисельності найманих працівників, інвестицій та введення основних засобів. Цей зв'язок дає змогу зробити висновок про екстенсивний характер розвитку народного господарства України – отриманий прибуток у вигляді інвестицій направляються на фінансування процесу введення в дію нових основних засобів, що приводить до збільшення кількості зайнятих у народному господарстві;

- в народному господарстві України відсутній механізм стимулювання процесу перетоків інвестиційних ресурсів в галузі та підприємства, які мають більш високий рівень рентабельності.

Висновки. Проведений в статті аналіз дозволив зробити наступні висновки для умов перехідної економіки України:

1. В умовах України показник прибутку не є основним показником ефективності діяльності і не став метою діяльності підприємств.

2. Не зважаючи на велику кількість програм та проєктів, які повинні були стимулювати інноваційний характер розвитку економіки України, в економіці продовжує домінувати екстенсивний шлях розвитку.

3. В економіці України відсутній механізм, який би забезпечував вільне переміщення інвестицій до підприємств та галузей, що є більш прибутковими.

4. В народному господарстві України основний прибуток формується в умовах великих підприємств. Але загальний розмір прибутку майже не залежить від того, наскільки ефективно здійснюється управління підприємством. Тому в сучасних умовах рівень прибутковості підприємства залежить не від економічних, а від інших факторів.

5. На більшості підприємств України відсутня ефективна система стимулювання працівників в досягненні високих показників ефективності, у тому числі і прибутковості. Таким чином, стимулювання працівників та управлінського персоналу українських підприємств здійснюється не за рахунок прибутку, а за рахунок інших джерел. Цей фактор, з одного боку, гальмує процес впровадження на підприємствах нових інноваційних технологій, а з іншого боку, сприяє розвитку корупційних схем перерозподілу створеної нової вартості.

Все вказане вище свідчить, що умови функціонування економіки України значною мірою відрізняються від традиційних принципів ринкової економіки. Тому найбільш перспективними напрямками подальших досліджень слід було б вважати пошук відповідей на наступні запитання:

- які реальні цілі переслідує керівництво України в процесі проведення «економічних реформ для переходу до ринкової економіки»;
- які наслідки слід чекати після завершення запропонованих реформ;
- яким чином необхідно трансформувати економічну політику в Україні, щоб нарешті подолати кризові явища та забезпечити високі темпи економічного розвитку країни.

Список використаної літератури

1. Розенберг Д. И. Комментарии к «Капиталу» К. Маркса / Д. И. Розенберг / Под ред. Н. А. Цаголова. – М. : Экономика, 1984. – 720 с.
2. Найт Ф. Х. Риск, неопределённость и прибыль / Ф. Х. Найт: пер. с англ. – М. : Дело, 2003. – 360 с.
3. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции: (Реориентация теории стоимости) / Э. Чемберлин: пер. с англ. Э. Г. Лейкина и Л. Я. Розовского; под. ред. Ю. Ольсевича. – М. : Экономика, 1996. – 351 с.
4. Шарманська С. О. Економічна теорія прибутку: теоретико-методологічні підходи і сучасність / С. О. Шарманська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2006. - № 90. – С. 38-41.
5. Богачёв В. Н. Прибыль?!.. (О рыночной экономике и эффективности капитала). / В. Н. Богачёв. – М. : Финансы и статистика, 1993. – 287 с.

6. Статистичний щорічник України за 2008 рік / Держкомстат України; [За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за ред. Н. П. Павленко]. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. – 567 с.
7. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Держкомстат України; [За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за ред. Н. П. Павленко]. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2011 р. – 563 с.
8. Статистичний щорічник України за 2012 рік / Держкомстат України; [За ред. О. Г. Осауленка; Відп. за ред. О. Е. Остапчук]. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2013 р. – 551 с.

PROFIT AS AN INDICATOR OF EFFICIENCY IN THE TRANSFORMATION OF THE ECONOMY OF UKRAINE

Shevchenko V. V.

PhD, associate professor, doctoral student of Donetsk National Technical University.

Abstract. *In a globalizing world economy for enterprises and organizations of Ukraine raises important task of the transition as soon as possible to work effectively in market conditions. This requires significant efforts to improve economic efficiency, security and economic competitiveness, etc. However, the new economic conditions also require business leaders to seek new ways of assessing the efficiency of enterprises. The importance of solving this problem is confirmed by the fact that during the years of independence, Ukraine, which had a significant resource, industrial, intellectual and technological potential, failed to overcome the crisis in the economy of the country and could not even reach the economic performance that have been achieved in Ukraine over the past decade the twentieth century.*

To achieve this goal on the basis of the state statistical reporting forms the author carried out a statistical study of some performance indicators sectors of the economy of Ukraine for the period of 2000-2012 years.

Conducted in the analysis showed that in modern conditions earnings is not the main indicator of performance and do not become the target of enterprises in Ukraine. This requires management to Ukraine to perform certain policy changes that will translate to a market economy principles of operation.

Key words: *profit, enterprise, correlation analyze, goal of economic activity, economic policy.*

Referances

1. Rozenberg D. I. Kommentarii k «Kapitalu» K. Marksa / D. I. Rozenberg / Pod red. N. A. Cagolova. – М. : Jekonomika, 1984. – 720 s.
2. Najt F. H. Risk, neopredeljonnost' i pribyl' / F. H. Najt: per. s angl. – М. : Delo, 2003. – 360 s.
3. Chamberlin Je. Teorija monopolisticheskoy konkurencii: (Reorientacija teorii stoimosti) / Je. Chamberlin: per. s angl. Je. G. Lejkina i L. Ja. Rozovskogo; pod. red. Ju. Ol'sevicha. – М.: Jekonomika, 1996. – 351 s.
4. Sharmans'ka S. O. Ekonomichna teorija pributku: teoretiko-metodologichni pidhodi i suchasnist' / S. O. Sharmans'ka // Visnik Kiïvs'kogo nacional'nogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika. – 2006. – № 90. – S. 38-41.
5. Bogachjov V. N. Pribyl'?!.. (O rynochnoj jekonomike i jeffektivnosti kapital'a). / V. N. Bogachjov. – М. : Finansy i statistika, 1993. – 287 s.
6. Statistichnij shhorichnik Ukraïni za 2008 rik / Derzhkomstat Ukraïni; [Za red. O. G. Osaulenka; Vidp. za red. N. P. Pavlenko]. – K.: DP «Informacijno-analitichne agentstvo», 2009. – 567 s.
7. Statistichnij shhorichnik Ukraïni za 2010 rik / Derzhkomstat Ukraïni; [Za red. O. G. Osaulenka; Vidp. za red. N. P. Pavlenko]. – K. : TOV «Avgust Trejd», 2011. – 563 s.
8. Statistichnij shhorichnik Ukraïni za 2012 rik / Derzhkomstat Ukraïni; [Za red. O. G. Osaulenka; Vidp. za red. O. E. Ostapchuk]. – K.: TOV «Avgust Trejd», 2013. – 551 s.

ПРИБЫЛЬ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ ЭФФЕКТИВНОСТИ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Шевченко В. В.

Кандидат экономических наук, доцент, докторант Донецкого Национального технического университета.

***Аннотация.** В условиях глобализации мировой экономики перед предприятиями и организациями Украины встаёт важная задача осуществления в кратчайшие сроки перехода к эффективной работе в рыночных условиях. Решение этой задачи требует значительных усилий для обеспечения повышения уровня экономической эффективности, экономической безопасности и конкурентоспособности и т.д. Однако новые условия хозяйствования также требуют от руководителей предприятий искать новые пути оценки эффективности деятельности предприятий. Важность решения этой задачи подтверждается тем, что за годы независимости Украина, имевшая значительный ресурсный, промышленный, интеллектуальный и технологический потенциал, не смогла преодолеть кризисные явления в экономике страны и даже не смогла выйти на показатели развития экономики, которые были достигнуты в Украине за последние десятилетия XX века.*

Для достижения поставленной цели на базе государственных форм статистической отчётности автором было проведено статистическое исследование некоторых показателей эффективности работы отраслей народного хозяйства Украины за период 2000-2012 гг.

Проведенный в работе анализ показал, что в современных условиях показатель прибыли не является основным показателем эффективности деятельности и не стал целью деятельности предприятий Украины. Это требует от руководства Украины провести определённые изменения в экономической политике, которые позволят перевести экономику страны на рыночные принципы функционирования.

Ключевые слова: прибыль, предприятие, корреляционный анализ, цель хозяйственной деятельности, экономическая политика.